

LA SEGONA REPÚBLICA DONÀ UNA EMBRANZIDA AL MOVIMENT OBRER

Manel Santana Morro
Historiador

La proclamació de la Segona República fou una conseqüència directa de la victòria en les principals capitals de l'Estat dels candidats de les forces polítiques i coalicions contràries a la Monarquia. Enrere quedaven la dimissió del general Primo de Rivera (gener del 1930) i la fallida dels governs que el succeïren: el del General Damaso Berenguer i el de l'Almirall Aznar, la signatura del Pacte de Sant Sebastià, i una campanya electoral prou dinàmica.

Els comicis electorals del 12 d'abril del 1931 propiciaren que dos dies després la bandera tricolor penjàs de les façanes dels principals ajuntaments i institucions, símbol de la proclamació del nou règim republicà. Precisament Palma fou la tercera capital de l'Estat a fer-se efectiu el canvi de règim.

D'entre les nombroses repercussions que tengué el context polític d'ençà del 14 d'abril, una de les més visibles fou l'augment de l'efervescència societària i propagandista obrerista. Paral·lelament a l'eufòria del republicanisme, es crearen multitud de noves societats

Llorenç Bisbal i Barceló (al centre de la fotografia) juntament amb alguns regidors de l'Ajuntament de Palma el 1931.

Estampa de l'al·legoria de la República.

obreres. A més, les existents i consolidades en el panorama sindical, veieren augmentar espectacularment el nombre d'afiliats. Al marge de les possibilitats propagandístiques, una conseqüència directa de tot això fou l'augment dels fons o caixa de resistència de les diferents societats, donat que amb l'augment de la sindicació obrera hi hagué un augment de la cotització sindical. Mai les societats obreres de resistència no havien disposat de recursos econòmics semblants amb els que poder desenvolupar la seva activitat reivindicativa i sindical.

Una altra conseqüència del nou règim republicà fou la possibilitat que les forces sindicals durament reprimides pel règim anterior ara tornassin a tenir presència en l'escena sindical. La pluralitat sindical, doncs, entre l'abril de 1931 i el juliol de 1936 fou un fet molt important.

Els socialistes es lliuraren a la nova situació i foren els encarregats de mantenir l'ordre públic. La consigna era llibertat i ordre. Per contra, comunistes i anarcosindicalistes aviat es manifestaren en contra. Els primers qualificaven el nou règim com d'una república burgesa. Per això es mostraren partidaris d'armar el proletariat per imposar una república formada per consells d'obrers, soldats i pagesos. En canvi els anarcosindicalistes propugnaven que s'organitzàs un ampli moviment vaguístic que implantàs el comunisme llibertari.

Els socialistes i la Unió General de Treballadors

La UGT entre l'abril de 1931 i el juliol de 1936 va augmentar considerablement la seva presència en l'àmbit obrerista i es va convertir, juntament amb el Partit Socialista, en l'organització obrera hegemònica. Ambdós organismes, entre 1931 i 1936 intensificaren la divulgació de la ideologia obrera mitjançant *El Obrero Balear*.

En aquests anys ocuparen la presidència de la UGT de Balears Miquel Porcel (1929-1932), Jaume Garcia (1932 -1934), Antoni Ribas (1934-1935) i Ignasi Ferretjans (1935-1936). D'altres homes que formaren part de les diferents comissions executives, i que tengueren un important paper en el devenir de la central sindical durant la República foren Rafel Rigó, Jaume Bauçà Vicenç Vila, Llorenç Bisbal -malgrat la seva edat avançada-, Jaume Rebassa, Joaquim Forteza i Sebastià Ferretjans, entre d'altres.

En el IV Congrés de la UGT de Balears realitzat el novembre de 1931, la central sindical tenia uns 6.235 afiliats. En poc més d'un any la UGT s'havia incrementat en 2.429 afiliats. Si ens centram a Mallorca aquest increment és encara més espectacular, ja que es passà de 2.885 afiliats (novembre de 1930) a tenir-ne 5.124 (novembre de 1931). Aquest fenomen d'augment de la sindicació obrera ja s'havia iniciat en els mesos previs de la caiguda de la Dictadura i sota el govern del General Berenguer.

Ara bé, mai en la història del moviment obrer illenc una central sindical no havia experimentat un protagonisme semblant en la societat mallorquina. És evident que l'embranchada de la UGT tant en societats adherides com en afiliats no era un fenomen exclusiu de les Balears. Segons Manuel Tuñón de Lara la UGT estatal el 1932 tenia 1.041.539 afiliats. Pel que fa a les professions on major influència exercia, resultava indiscutible la importància del sector agrari, ja que la central sindical tenia la quarta part del total d'assalariats agrícoles de l'Estat.¹

Per pobles es poden destacar les societats obreres d'Esporles -la *Federación Obrera Esporlerense* que va tenir aquests anys més de 200 socis-, d'Alaró -*La Recompensa del Obrero*, amb 300 afiliats el 1932- o de Lluçmajor -on la societat *La Recompensa del Trabajo* de sabaters va passar dels 264 afiliats el 1931 a tenir-ne 400 el 1933. Si ens centram a Palma ens trobam amb societats que presenten xifres d'afiliació vertaderament espectaculars com el

Sindicato Metalúrgico Balear amb 700 socis el 1933 o els sabaters de *La Igualdad* amb 300 socis el 1932, per esmentar alguns exemples.²

En definitiva, en aquest període es va incrementar l'organització socialista respecte a les etapes anteriors:

DATA	NOMBRE SOCIETATS ADHERIDES A LA UGT
Novembre de 1931	45
Gener de 1932	40
Desembre de 1933	58
Maig de 1935	34
Juliol de 1936	51

Allò que suposava un fet novedós era la creació de societats obreres de la UGT en indrets on fins aleshores no n'hi havia cap. Ens referim bàsicament als municipis rurals de la zona del Pla de Mallorca. Com hem vist en un altre apartat d'aquest treball, allà es donaven les condicions idònies perquè fins aleshores els partits dinàstics i les associacions de caràcter conservador tenguessin un aclaparador control de la població. D'aquesta manera les candidatures conservadores obtenien àmplies victòries electorals. Aquest fet sovint es realitzava, recordem-ho, mitjançant l'anomenada cadena caciquista i més concretament en l'última baula d'aquesta estructura que venia donada pels subcacics, o cacics pagesos, també anomenats

L'obrerisme va propiciar l'organització d'actes recreatius i culturals com fou el cas del teatre.

“caciquets”. Aquests residien als pobles i manejaven els fils de la política i la vida social local.³ Fins aleshores, les tesis socialistes i el sindicalisme reivindicatiu no havien tengut gaire influència entre la població. Fou, però, a Palma on un major dinamisme, mobilització i conflictivitat obrera hi va haver. Fou aquí on en major mesura es produïren les discrepàncies i la divisió del moviment obrer, fet que a la Part Forana no es produí amb la mateixa intensitat.

¹ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *Historia del movimiento obrero en la Historia de España*. Alianza Editorial. Madrid, 1977, pp. 120-121.

² Elaboració a partir de les dades d'afiliació que oferia periòdicament *El Obrero Balear* de les diferents societats obreres illenques.

³ PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel: *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Publicacions de L'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991. pp.27-29.

Aquest increment fou especialment intens en el bienni 1931-1933 en el qual apareixen 34 societats de nova creació. En canvi en el segon bienni (governat per forces polítiques conservadores) el desenvolupament de noves societats presenta un cert estancament, motivat per la repressió dels fets d'Astúries de l'octubre de 1934, la reorganització dels partits de dretes i l'adopció per part dels sectors eclesiàstics i conservadors en general de postures més combatives envers l'embranchida de l'obrerisme reivindicatiu.

L'anarcosindicalisme

El 1930, just abans de la proclamació de la República, el Govern del General Berenguer havia legalitzat les forces anarcosindicalistes, cosa que permeté que aquestes tornassin a l'escena sindical. Des d'aquest moment tornaren a comptar amb l'*Ateneu Sindicalista* i una *Federació Local de Sindicats Únics*. Aquesta, agrupava els pocs sindicats que s'havien reorganitzat, sobretot als sectors del calçat, tèxtil, transports, i vidre.

El nou context polític arran de la proclamació de la República -que propicià una embranzida general del moviment obrer-, l'entesa inicial amb els comunistes -d'oposició al Partit Socialista i a la UGT-, i el paper actiu en alguns dels conflictes laborals més importants del moment permeteren que es produís un augment considerable d'afiliació als sindicats anarquistes a Mallorca. A Palma, el juliol del mateix any es fusionaren els picapedrers d'*El Trabajo* -de domini comunista-, amb el *Sindicato Único de la construc-*

Anarcosindicalisme.

ció. El nou sindicat, que conservà aquesta darrera denominació, ingressà a la *Federació Local de Sindicats Únics* i a la CNT. A més es crearen d'altres sindicats tant a Palma com a la Part Forana. L'organització anarcosindicalista a finals del 1931 estava formada pel *Sindicat Únic de la Construcció*, Palma 1929; el *Sindicat Únic de la Fusta*, Palma 1930; el *Sindicat Únic d'Obrers del Mar*, Palma 1931; el *Sindicat Únic Tèxtil i Fabril*, Palma 1931; el *Sindicat Únic del ram de la Pell*, Palma 1931; el *Sindicat Únic de la Construcció*, Sóller 1931; *La Justícia*, Sabaters, Inca 1930; el *Sindicat Únic de Treballadors d'Inca*, 1931; el *Sindicat Únic de Comunicacions*, Palma 1931; i el *Sindicat Únic metal·lúrgic*, Palma, 1934.

L'estiu de 1932 va tornar a reaparèixer el seu periòdic *Cultura Obrera*, aleshores subtitulat *Órgano del Ateneo Sindicalista y Portavoz de la Confederación Regional de Trabajadores de Baleares*.

D'aquesta manera malgrat els socialistes controlassin bona part del panorama obrerista illenc, els anarquistes tenien posicions de força als sectors tradicionalment combatius: la construcció, on foren clarament hegemònics fins el 1933 i que comptava amb diferents seccions que arreplegaven picapedrers d'arreu de la capital mallorquina. El juny de 1931 els delegats mallorquins al Congrés de la CNT, reunit a Madrid ho feien en representació de 1.025 afiliats.⁴ Pere Gabriel, assenyala que bona part de l'èxit inicial dels sindicalistes era l'encert a l'hora de reivindicar aspectes molt en consonància amb les necessitats reals dels treballadors.⁵ En aquest sector, els socialistes no eixiren la seva organització fins el 1933.

Els anarcosindicalistes des del primer moment prengueren part de manera força activa i compromesa en moviments vaguístics de molta importància i ressò. El primer d'aquests fou el conflicte de les portes de la presó de Barcelona, a la que li seguiren la vaga del moll de Palma (juny de 1931), el de les Portes de la Presó de Barcelona (setembre del mateix any) o el conflicte del sector del vidre (novembre de 1931).

El 1932 es reconstituí la *Confederación Regional del Trabajo de Baleares* que arreplegava sindicats de Palma, Inca, Manacor i Alaior. Aleshores *Cultura Obrera* passà a ser l'òrgan de Premsa de la Confederació. A partir de l'estiu de 1934, l'anarcosindicalisme illenc passà a estar controlat pels anarquistes de la *Federación Anarquista Ibérica* -FAI-. Aquesta

⁴ GABRIEL, Pere: *El moviment obrer a Mallorca*, Editorial Curial, Barcelona, 1973, p. 42.

⁵ Id.

organització confiava menys en l'esforç sindical i les seves possibilitats revolucionàries. Per això, optaren per estratègies prou revolucionàries i es deixava relativament al marge l'activitat sindical. A mitjans de 1933 es constituí a Palma la *Federación de Grupos Anarquistas de Baleares*, adherida a la FAI que funcionà fins el juliol de 1936.

Els comunistes i el panorama sindical de la República

El 14 d'abril de 1931 els comunistes tenien una presència ínfima en el panorama sindical mallorquí. El 17 de gener d'aquest any havia aparegut el setmanari *Nuestra Palabra*, subtítulat *Periódico Obrero*. En les eleccions a Corts Constituents els resultats no foren tampoc els esperats malgrat que s'havia desplaçat a Mallorca el comunista Silva i Figueres per a realitzar actes propagandístics. Al final, però, les urnes deixaren un balanç ben pobre: els comunistes havien obtingut tan sols un centenar de vots a Palma i una vintena a la resta de l'Illa. Ens trobam, doncs, al començament de la Segona República amb un paper minoritari i secundari dels comunistes entre l'electorat i entre la classe obrera en general.

Els seus capdavaners eren Ateu Martí, Pere Canals, Gabriel Campomar, Miquel Llabrés, Gabriel Picornell i la seva filla Aurora. A aquests se'ls afegí Heriberto Quiñones, que fou enviat com a instructor a l'Illa.

La seva presència inicial es reduïa a petits nuclis de les barriades ciutadanes del Molinar, Gènova, Son Sardina, La Soledat, Santa

Catalina i Els Hostalets. S'ha d'afegir també certa presència als sectors metal·lúrgic i de la construcció.⁶

Una de les primeres tasques, fou encaminada cap al jovent. Instaven a aquest sector de la població a interessar-se per les qüestions sindicals, especialment per les de caràcter revolucionari. A començaments del juliol de 1931 es constituïren les Joventuts Comunistes.

Una fita important per al futur desenvolupament de l'organització comunista fou una resolució elaborada amb motiu de la Primera Conferència Comunista a Mallorca. Aquest document, conegut com el Viratge Polític, des del punt de vista sindical plantejava la creació de cèl·lules d'empresa, de fraccions comunistes als sindicats, captar per a l'organització comunista els pagesos, impulsar un nou sindicat de treballadors en situació d'atur, divulgar el periòdic *Nuestra Palabra* a la Part Forana i estendre corresponsals d'aquesta publicació a la Part Forana i als centres de treball.

D'aquesta manera, l'octubre s'organitzaren cèl·lules a Santa Catalina, Es Molinar, Es Pont d'Inca, Es Pla de na Tesa -Marratxí-, així com fraccions sindicals als sindicats de la construcció, forners, metal·lúrgics, sabaters, picapedrers i dels sectors del vidre i de la corda. Es creà un sindicat de modistes de la mà d'Aurora Picornell⁷ i als pobles es constituïren comitès de radi a Manacor, Capdepera i Sóller. Menys èxit tengueren en la creació d'un sindicat d'aturats.

La presència comunista fou molt important en el *Sindicat Únic de la*

La Casa del Poble de Palma fou l'espai en el qual tenien la seu social les societats obreres vinculades al socialisme.

Construcció. Les bones relacions amb els anarcosindicalistes s'acabà, però, des del moment en el qual els comunistes qüestionaren la política duta a terme pels cenetistes. La ruptura efectiva entre ambdós col·lectius es féu efectiva a partir de la creació a l'Estat de la CGTU a finals del 1932 i principis del 1933. Aleshores els comunistes aconseguiren que un sector de picapedrers es donàs de baixa de la CNT i s'afiliassin a la nova central sindical comunista.

El Partit Comunista tengué un paper destacat en el moviment revolucionari d'octubre a Astúries. A conseqüència d'aquest fet, els seus membres foren represaliats: Els seus locals i l'òrgan de premsa foren clausurats i una quarantena dels seus militants detinguts. Quiñones, Pere Canals, Gabriel Campomar i Joan Mas entre d'altres ingressaren a la presó.

⁶ GABRIEL, Pere: *El moviment obrer a Mallorca*, Editorial Curial, Barcelona, 1973, p. 223.

⁷ GINARD FERON, David: *Heriberto Quiñones y el movimiento comunista en España (1931-1942)*, Edicions Documenta Balear-Compañía Literaria, Palma-Madrid, 2000, p. 20.

La política comunista des de llavors experimentarà un gir -que s'havia discutit el setembre al comitè regional- basat en l'impuls a les aliances obreres. Aquestes havien d'aglutinar tots els sectors antifeixistes sota un programa comú: terra per als pagesos, llibertat dels pobles oprimits i millora de les condicions de vida, especialment dels obrers en atur.⁸

La Societat Balear de treballadors de l'ensenyament

Durant la República els mestres d'escola tengueren un compromís prou ferm amb les reformes educatives i socials dutes a terme pels governs progressistes. D'altra banda, sovintejaren els mestres que s'implicaren molt activament en el moviment obrerista.

El 17 de juny de 1933 es fundà a la Casa del Poble de Palma la *Societat Balear de Treballadors de l'Ensenyament* -SBTE- amb la pretensió d'agrupar bona part dels mestres d'escola de les Balears. Els seus impulsors inicials foren Cristòfol Barceló Pons, Víctor R. Agulló, Bartomeu Mir Alemany, Jaume Rosselló Borràs, Àngel Madrigal Gómez, Joan Garcia, Maria Ferragut i Gabriel Coll Mulet.⁹ Aquesta societat pertanyia a la *Federación de Trabajadores de la Enseñanza* -FETE- de la UGT d'Espanya. El 25 de febrer de 1934 es va incorporar a la UGT de Balears.

Quan es va constituir la SBTE, bona part de la societat illenca estava dividida entre els que donaven suport als canvis introduïts en l'ensenyament i els que s'hi oposaven aferrissadament. En aquests

Acte sindical a la Casa del Poble de Palma en els anys trenta.

moments una part dels mestres d'escola que exercien a Mallorca formaven part de l'Associació Provincial de Mestres. Es tractava d'una associació que mai no va estar vinculada a cap central sindical i tampoc no va participar dels moviments reivindicatius de la classe treballadora illenca. En constituir-se la Societat Balear de Treballadors de l'Ensenyament entre ambdues organitzacions hi va haver diferències ideològiques prou remarcables.

Ambdues societats coincidien en els objectius de defensar els interessos

professionals dels mestres d'escola en qüestions de sou, de trasllats, d'oposicions, d'habitabilitat als centres escolars, etc., però discrepaven obertament en les qüestions ideològiques que afectaven l'ensenyament. Era per això que proposaven candidats diferents en el Consell Local de Primer Ensenyament de Palma. En el Consell Provincial succeïa el mateix. A més, en les campanyes reivindicatives dels mestres d'escola mai no actuaren juntes.

La qüestió escola laica - escola confessional era el motiu principal de discòrdia. L'actitud de la SBTE va ésser des d'un principi la de defensar el procés de laïcització de l'ensenyament, així com els de la defensa de l'Escola Única, aspectes als quals determinats sectors socials i polítics s'hi oposaven aferrissadament i molt especialment *Unió de Dretes*. Hi havia, doncs, postures i concepcions marcadament antagòniques i de consens impossible. □

Informàtica

Ciutat

Servei Tècnic
Venda d'Ordinadors
Servei a domicili

iciutat@arrakis.es
TEL: 971 289 898
FAX: 971 451 694

C./ De la Balanguera, 10 baixos
07011 Palma de Mallorca

⁸ *Nuestra Palabra*, núm. 79, 27 de setembre de 1934, p. 1.

⁹ Actes de la Societat Balear de Treballadors de l'Ensenyament, 17 de juny de 1933, p. 1, Arxiu de l'Institut Ramon Llull de Palma de Mallorca -AIRL-.